(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[२०२३] ३ एस. सी. आर. ३२१

केंद्रीय अन्वेषण विभाग

वि.

विकास मिश्रा उर्फ विकाश मिश्रा

(फौजदारी अपील क्र. ९५७/२०२३)

१० एप्रिल, २०२३ .

[एम. आर शहा आणि सी. टी. रविकुमार , न्या. न्या.]

फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ - कलम १६७(२) - आपोआप (डिफॉल्ट) जामिनासाठी अर्ज - वर्तणुकीद्वारे न्यायालयीन प्रक्रियेची निष्फळता - उत्तरवादीवर भा. दं. वि. च्या कलम ४०९/१२० ख अन्वये गुन्हा केल्याचा आरोप होता - दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी उत्तरवादी - आरोपीला सीबीआयने अटक केली आणि त्याला सात दिवसांच्या कालावधीसाठी म्हणजेच दिनांक २२.०४.२०२१ पर्यंत सीबीआय कोठडी सुनावण्यात आली - परंतु, सदर कालावधीत उत्तरवादी-आरोपीला रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते आणि त्यामुळे सीबीआयकडून त्याची चौकशी होऊ शकली नाही - त्यानंतर, त्याने दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी अंतरिम जामीन मिळवला, जो दिनांक ०८.१२.२०२१ पर्यंत वाढविण्यात आला - नंतर, आरोपी विशिष्ट निर्देश देऊनही विशेष न्यायालयासमोर हजर झाला नाही आणि त्याने तपासात सहकार्यसुद्धा केले नाही या कारणास्तव अंतरिम जामीन रद्द करण्यात आला - आरोपीला पुन्हा अटक करण्यात आली आणि न्यायालयीन कोठडी सुनावण्यात आली, पण त्या कालावधीत त्याने स्वतःला पुन्हा रुग्णालयात दाखल करून घेतले - ९० दिवसांच्या विहित मुदतीत आरोपपत्र/

अहवाल दाखल न केल्याच्या कारणास्तव फौ. प्रा. सं. च्या कलम १६७ (२) अन्वये आरोपीने डिफॉल्ट जामिनासाठी अर्ज दाखल केला - अर्ज नामंजूर करण्यात आला - परंतु, उच्च न्यायालयाने सदर अर्ज मंजूर केला आणि फौ. प्र. सं. च्या कलम १६७ (२) अन्वये, उत्तरवादीला वैधानिक/ डिफॉल्ट जामिनावर सोडण्याचे निर्देश दिले आहेत - अपीलामध्ये, असा निर्णय देण्यात आला की *:* सीबीआय उत्तरवादी-आरोपीची चौकशी करू शकले नाही - आरोपी वेळोवेळी रुग्णालयात राहिला - आरोपीने आपल्या वर्तनाने न्यायालयीन प्रक्रियेला निष्फळ केले - ही बाब निर्विवाद आहे की, सत्य उघडकीस आणण्यासाठी, तपास यंत्रणेस मिळणारा कोठडीतील चौकशीचा/तपासाचा अधिकार हाही अत्यंत महत्त्वाचा अधिकार आहे, ज्याला आरोपीने जाणीवपूर्वक आणि यशस्वीपणे निष्प्रभ करण्याचा प्रयत्न केला आहे - उत्तरवादीची चार दिवसांच्या कालावधीसाठी पोलिस कोठडी घेण्याची परवानगी सीबीआयला देण्यात आली.

अपील मंजूर करताना न्यायालयाने

असा निर्णय दिला की *:* १. उर्वरित सात दिवसांच्या कालावधीकरिता पोलीस कोठडी देण्याची सीबीआयची विनंती विचारात घेताना या बाबीची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, अशा प्रकारे विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी उत्तरवादी -आरोपीला सात दिवसांची पोलिस कोठडी दिली होती. त्यामुळे सात दिवसांची पोलिस कोठडी देण्याच्या आदेशाला अंतिम स्वरूप आले होते. मात्र, झाले असे की, सात दिवसांची पोलिस कोठडी संपण्यापूर्वी आणि सीबीआयने पूर्ण सात दिवस चौकशीचा अधिकार वापरण्यापूर्वी, जो विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या आदेशानुसार सीबीआयला उपलब्ध होता, उत्तरवादी - आरोपीने दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वत:ला रुग्णालयात दाखल करून घेतले. दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी आरोपीला अंतरिम जामीन मंजूर केला. त्यामुळे कायद्याच्या सुस्थापित स्थितीनुसार एकदा जामीन/अंतरिम जामीन दिल्यानंतर, त्या कालावधीत पोलिस कोठडी मिळू शकत नाही. त्यामुळे पोलिस कोठडीत असताना संपूर्ण सात दिवसांत सीबीआयला उत्तरवादी-आरोपीची चौकशी करता आली नाही, ज्याचा अन्यथा

सीबीआयला अधिकार होता. असे की, त्यानंतर अंतरिम जामिनाच्या काळात आरोपी वेळोवेळी रुग्णालयातच होता आणि जामीनाला वेळोवेळी मुदतवाढही देण्यात आली होती. त्यानंतर दिनांक ०८.१२.२०२१ रोजीच्या आदेशाद्वारे, उत्तरवादी -आरोपीने अंतरिम जामिनाचा गैरवापर केला असून तपासात सीबीआयला सहकार्य केले नाही आणि त्याला रुग्णालयात दाखल करण्याचे कोणतेही वैध कारण नसल्याचे निरीक्षण नोंदवून विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी अंतरिम जामीन रद्द केला. आरोपींचे असहकार्य लक्षात घेता, न्यायालयीन कोठडी/पोलिस कोठडीत आरोपींची चौकशी करणे आवश्यक आहे, असेही निरीक्षण विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी नोंदवले. [परि. ६] [३२७-बी-एफ]

२. दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी उत्तरवादी-आरोपीस सात दिवसांची म्हणजे दिनांक २२.०४.२०२१ पर्यंत पोलीस कोठडी मंजूर केली असतानाही, उत्तरवादी-आरोपीने पोलिस कोठडीच्या कालावधीत म्हणजेच दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वतःला रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी अंतरिम जामीन मिळवला, जो दिनांक ०८.१२.२०२१ पर्यंत वाढविण्यात आला. आरोपीने त्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्याचा गैरवापर केला आणि अंतरिम जमीनच्या कालावधीत त्याने तपास यंत्रणेला सहकार्य केले नाही असे निरीक्षण नोंदवून विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी त्याचा अंतरिम जामीन रद्द केला. पुनरावृत्तीचा धोका पत्करून असे निरीक्षण नोंदविण्यात आले आहे की, सात दिवसांची पोलिस कोठडी देण्याच्या प्राथमिक आदेशाला अंतिम स्वरूप प्राप्त झाले होते. मात्र, आरोपीने दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वत:ला रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि त्यानंतर दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी अंतरिम जामीन मिळविला या वरील कारणांमुळे आपल्या बाजूने वैध आदेश असूनही, सीबीआयला पोलिस कोठडीत आरोपीची चौकशी करता आली नाही. अशा प्रकारे, विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी दिलेल्या पोलिस कोठडीच्या आदेशाची संपूर्ण अंमलबजावणी उत्तरवादी-आरोपीने यशस्वीरीत्या टाळली आहे. कोणत्याही आरोपीला तपास आणि / किंवा न्यायालयाच्या प्रक्रियेशी खेळण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही. कोणत्याही आरोपीला त्याच्या वर्तनाने न्यायालयीन प्रक्रिया निष्फळ करण्याची परवानगी देता येऊ शकत नाही. ही बाब निर्विवाद आहे की, सत्य उघडकीस आणण्यासाठी,

तपास यंत्रणेस मिळणारा कोठडीतील चौकशीचा/तपासाचा अधिकार हाही अत्यंत महत्त्वाचा अधिकार आहे, ज्याला आरोपीने जाणीवपूर्वक आणि यशस्वीपणे निष्प्रभ करण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यामुळे सीबीआयला उर्वरित सात दिवसांच्या कालावधीकरिता पोलिस कोठडीत चौकशी करण्याची परवानगी न दिल्यास, देता न्यायालयीन प्रक्रिया निष्फळ ठरविण्यात यशस्वी ठरलेल्या आरोपीला उत्तेजन दिले जाईल. [परि. ८] [३३०-डी -एच]

केंद्रीय अन्वेषण विभाग वि. अनुपम जे. कुलकर्णी (१९९२) ३ एससीसी १४१ **:** [१९९२] ३ एससीआर १५८ – फेरविचार आवश्यक**.**

बुधसिंग वि**.** पंजाब राज्य (२०००) ९ एससीसी २६६ – संदर्भित**.**

<u>निर्णयविधि संदर्भ</u>

[१९९२] ३ एससीआर १५८	**फेरविचार आवश्यक**	**परि. ५.१**

फौजदारी अपीलिय अधिकारिता : फौजदारी अपील क्र. ९५७/२०२३.

सीआरएम (डीबी) क्र. १६३८/२०२२ मधील कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ३०.०९.२०२२ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

तुषार मेहता, महान्यायअभिकर्ता, सौ. ऐश्वर्या भाटी, अति. महान्यायअभिकर्ता, कानू अगरवाल, वत्सल जोशी, श्रीमती अमेयविक्रम थानवी, श्रीमती दीपबली दत्ता, अरविंद कुमार शर्मा, अपीलकर्त्याचे वकील.

नीरज किशन कौल, वरिष्ठ अधिवक्ता, रजत सहगल, अभिर दत्त, अनुराग रावल,

देबयान गंगोपाध्याय, श्रीमती आरजू अनेजा, सम्यक जैन, उत्तरवादीकरिता वकील.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय **एम. आर. शहा, न्या.** यांनी दिला.

१. फौजदारी किरकोळ अर्ज क्र. १६३८/२०२२ मध्ये कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने दिनांक ३०.०९.२०२२ रोजी पारित केलेला न्यायनिर्णय आणि आदेश, ज्याद्वारे, फौजदारी प्रक्रिया संहिता (फौ. प्र. सं.) च्या कलम १६७ (२) अन्वये, उत्तरवादी - आरोपीची वैधानिक/ आपोआप (डिफॉल्ट) जामिनावर सुटका करण्याचे निर्देश दिले आहेत, त्या न्यायनिर्णय आणि आदेश यांनी व्यथित आणि असमाधानी होऊन केंद्रीय अन्वेषण विभागाने (सीबीआय) प्रस्तुत अपील दाखल केले आहे.

२. प्रस्तुत अपीलासाठी कारणीभूत असलेली तथ्ये थोडक्यात खालीलप्रमाणे आहेत :

असे की, दिनांक २७.११.२०२० रोजी, सीबीआयने (एसीबी, कोलकाता) भारतीय दंड विधानाच्या कलम १२०-ख / ४०९ अन्वये आणि भ्रष्टाचार प्रतिबंधक अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदींनुसार इतर गोष्टींबरोबरच ईस्टर्न कोलफिल्ड लिमिटेड, सीआयएसएफ, रेल्वे आणि इतर अधिकाऱ्यांविरुद्ध गुन्हे केल्याबद्दल एफआयआर / तक्रार दाखल केली. असे की, दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी उत्तरवादी - आरोपी विकास मिश्रा यास सीबीआयने अटक केली आणि त्याला सात दिवसांच्या कालावधीसाठी म्हणजेच दिनांक २२.०४.२०२१ पर्यंत सीबीआय कोठडी सुनावण्यात आली. परंतु , सीबीआय कोठडीच्या सदर कालावधीत,

उत्तरवादी - आरोपी विकास मिश्रा रुग्णालयात दाखल होता आणि त्यामुळे पोलिस कोठडी असूनही सीबीआयला त्याची चौकशी करता आली नाही.

२.१ असे की, दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायालयाने उत्तरवादी-आरोपीची अंतरिम जामिनावर सुटका केली, ज्यास वेळोवेळी मुदतवाढ देण्यात आली. दिनांक ०८.१२.२०२१ रोजी, विद्वान विशेष न्यायालयाने उत्तरवादी-आरोपीचा अंतरिम जामीन रद्द केला, कारण तो विशिष्ट निर्देश देऊनही विशेष न्यायालयासमोर हजर झाला नाही आणि त्याने सीबीआय चौकशीत सहकार्यसुद्धा केले नाही. असे की, दिनांक ०९.१२.२०२१ रोजी आणि अंतरिम जामीन रद्द झाल्यानंतर, उत्तरवादी-आरोपीला दिनांक ११.१२.२०२१ रोजी पुन्हा अटक करण्यात आली आणि त्याला न्यायालयीन कोठडी सुनावण्यात आली. असे की, दिनांक १२.१२.२०२१ ते दिनांक ०८.०४.२०२२ या कालावधीत न्यायालयीन कोठडीत असताना आरोपीने स्वतःला पुन्हा रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि त्यानंतर पुन्हा दिनांक ०७.०५.२०२२ ते ०८.०९.२०२२ पर्यंत रुग्णालयात दाखल करण्यात आले.

२.२ असे की, आरोपीने ९० दिवसांच्या विहित कालावधीत आरोपपत्र/ अहवाल दाखल न केल्याच्या कारणास्तव फौ. प्र. सं. च्या कलम १६७ (२) अंतर्गत **डिफॉल्ट** जामिनासाठी अर्ज सादर केला. आरोपीला फौ. प्र. सं. च्या प्रकरण ३३ च्या तरतुदींनुसार अंतरिम जामीन देण्यात आला होता आणि जामीन रद्द झाल्यानंतर न्यायालयाने जारी केलेल्या वॉरंटच्या आधारे त्याला स्थानबद्ध करण्यात आले होते, या कारणास्तव जामीन रद्द

झाल्यानंतर इतर गोष्टींबरोबरच, आरोपीला फौ. प्रा. सं. च्या कलम १६७ (२) अन्वये कोठडी सुनावण्यात आली नव्हती , या कारणास्तव विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी सदर अर्ज नामंजूर केला. असे की, दिनांक १९.०७.२०२२ रोजी सीबीआयने आरोपींविरोधात आरोपपत्र दाखल केले आणि त्याच तारखेला विद्वान विशेष न्यायालयाने त्याची दखल घेतली.

२.३ आरोपी - विकास मिश्रा याने फौ. प्र. सं. च्या कलम १६७ (२) अन्वये वैधानिक/डिफॉल्ट जामिनासाठी सादर केलेला अर्ज फेटाळून लावण्याच्या विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या न्यायनिर्णयाविरुद्ध आणि आदेशाविरुद्ध उत्तरवादी- आरोपीने उच्च न्यायालयासमोर प्रस्तुत अर्ज दाखल केला. आक्षेपित न्यायनिर्णयाद्वारे आणि आदेशाद्वारे, उच्च न्यायालयाने सदर अर्ज मंजूर केला असून, उत्तरवादीला फौ. प्र. सं. च्या कलम १६७ (२) अंतर्गत वैधानिक/डिफॉल्ट जामिनावर सोडण्याचे निर्देश दिले आहेत, कारण पुन्हा अटक झाल्याच्या तारखेपासून म्हणजेच दिनांक ११.१२.२०२१ पासून ९० दिवसांच्या आतसुद्धा आरोपपत्र दाखल झाले नव्हते आणि ते केवळ दिनांक १९.०७.२०२२ रोजी दाखल करण्यात आले. उत्तरवादी -आरोपी विकास मिश्रा याला वैधानिक/डिफॉल्ट जामिनावर सोडण्याचे निर्देश देण्याबाबत उच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेशा यांविरोधात सीबीआयने प्रस्तुत अपील दाखल केले आहे.

३. दिनांक २७.०२.२०२३ रोजी नोटीस बजावताना या न्यायालयाने खालील आदेश पारित केला :

"आरोपींची कोठडीत चौकशी व्हावी, यासाठी तपास यंत्रणेने केलेल्या विनंतीचा विचार करण्यासाठी दिनांक १३.०३.२०२३ रोजी परत येणारी नोटीस बजावावी.

२. कॅव्हेट (सावधानपत्र) मधील उत्तरवादीच्या वतीने विद्वान वकील श्री. रजत सहगल यांनी नोटीस स्वीकारतात.

३. पहिल्या दहा बाबींमध्ये अधिसूचित करण्यात यावे."

४. सीबीआयच्या वतीने उपस्थित असलेल्या विद्वान अतिरिक्त महान्यायअभिकर्ता श्रीमती ऐश्वर्या भाटी यांनी असा जोरदार युक्तीवाद केला आहे की, अशा प्रकारे, सीबीआयला दिनांक १६.०४.२०२१ ते दिनांक २२.०४.२०२१ या सात दिवसांच्या कालावधीसाठी पोलीस कोठडी मिळाली होती. असे सादर करण्यात आले की, परंतु आरोपीने स्वतःला प्रथम रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि त्यानंतर त्याने अंतरिम जामीन मिळविला, जो नंतर दिनांक ०८.१२.२०२१ रोजी रद्द करण्यात आला, त्यामुळे सीबीआयला पोलिस कोठडीचा वापर करता आला नाही, ज्यासाठी दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी परवानगी दिली होती.

४.१ असे सादर करण्यात आले की, त्यामुळे सात दिवसांची पोलिस कोठडी मंजूर करण्याच्या आदेशाला अंतिम स्वरूप आले असून, त्यामुळे सीबीआयला उर्वरित सात दिवसांच्या कालावधीकरिता पोलिस कोठडी देण्यात यावी.

४.२ असे सादर करण्यात आले आहे की, अशाच प्रकारे सर्व उत्तरवादी- आरोपी कोणत्या ना कोणत्या कारणास्तव स्वत: ला रुग्णालयात दाखल करून घेण्यात यशस्वी झाले आणि त्यामुळे विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी मंजूर केलेला पोलिस कोठडीचा आदेश यशस्वीरित्या निष्फळ ठरला. असे सादर करण्यात आले आहे की, न्यायालयाची प्रक्रिया निष्फळ करण्याची परवानगी कोणालाही देता येणार नाही.

४.३ वरील निवेदने करून अशी विनंती करण्यात आली की, वरील युक्तिवाद करताना उत्तरवादी -आरोपीची उर्वरित सात दिवसांची पोलिस कोठडी देण्यात यावी, जी उत्तरवादीने स्वतःला रुग्णालयात दाखल करून घेतल्याने आणि त्याची अंतरिम जामिनावर सुटका झाल्याने, सीबीआयला वापरता आली नव्हती.

५. प्रस्तुत अर्ज आणि सीबीआयच्या पुढील पोलिस कोठडीच्या विनंतीला उत्तरवादी - आरोपींच्या वतीने उपस्थित विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. नीरज किशन कौल यांनी कडाडून विरोध केला आहे.

५.१ **केंद्रीय अन्वेषण विभाग वि. अनुपम जे. कुलकर्णी या (१९९२) ३ एससीसी १४१ मध्ये प्रकाशित झालेल्या** आणि त्यानंतर **बुधसिंग वि. पंजाब राज्य या (२०००) ९ एससीसी २६६ मध्ये प्रकाशित झालेल्या** या न्यायालयाच्या निर्णयांवर भिस्त ठेवून आरोपींच्या वतीने उपस्थित विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. नीरज किशन कौल यांनी ठामपणे असे सादर केले आहे की, अशा प्रकारे अटकेच्या तारखेपासून पहिल्या १५ दिवसांच्या पलीकडे पोलिस कोठडी

मंजूर केली/ दिली जाऊ शकत नाही. त्यामुळे आता अटकेच्या तारखेपासून १५ दिवसांच्या कालावधीपेक्षा अधिक असणारी पोलिस कोठडी अनुज्ञेय नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे.

५.२ पुढे असे सादर करण्यात आले आहे की, अन्यथासुद्धा प्रस्तुत प्रकरणात उत्तरवादी -आरोपीची प्रकृती गंभीर आणि नाजूक असल्याने त्याला वेळोवेळी रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते. असे की, दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी उत्तरवादीची प्रकृती मोठ्या प्रमाणात खालावली होती, ज्यामुळे त्याला अपीलकर्त्या अभिकरणानेच रुग्णालयात दाखल केले. असे सादर करण्यात आले आहे की, त्यानंतर दिनांक २०.०४.२०२१ रोजी त्याला अधिक चांगल्या उपचारांकरिता आणि वैद्यकीय सुविधांसाठी सरकारी रुग्णालय असलेल्या दुसऱ्या रुग्णालयात हलविण्यात आले. असे सादर करण्यात आले आहे की, आरोपीने आपली कोठडी टाळण्यासाठी दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वत:ला रुग्णालयात दाखल करून घेतले या तपास यंत्रणेच्या वतीने सादर करण्यात आलेल्या युक्तिवादात काहीही तथ्य नाही.

५.३ तसेच, पुढे असे सादर करण्यात आले आहे की, अन्यथासुद्धा, जेव्हा उत्तरवादीला अन्य एका प्रकरणात दिनांक ०८.०४.२०२२ ते दिनांक १८.०४.२०२२ या कालावधीत पोलिस कोठडी सुनावण्यात आली होती, त्यावेळी सध्याच्या कोठडीतील कालावधीमध्येसुद्धा त्याची कसून चौकशी करण्यात आली होती. असे सादर करण्यात आले आहे की, अंतरिम जामिनावर असतानाही उत्तरवादी - आरोपीची चौकशी करण्यात आली होती. त्यामुळे उत्तरवादी -

आरोपीची पोलिस कोठडी मिळावी, अशी आता सीबीआयच्या वतीने केलेली विनंती मान्य करण्यात येऊ नये, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे.

५.४ आरोपीच्या वतीने बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील नीरज किशन कौल यांनी सहआरोपींनी दाखल केलेली विशेष अनुमती याचिका (फौजदारी) क्रमांक १६२०-१६२१/२०२१ प्रलंबित असल्याबाबत आमचे लक्ष वेधले आहे, ज्यात सीबीआयच्या तपासालाच आव्हान देण्यात आले आहे आणि या न्यायालयाने अंतरिम आदेश दिला होता की, त्या विशेष अनुमती याचिकेतील याचिकाकर्त्याविरुद्ध कोणतीही कठोर पावले उचलली जाऊ नयेत.

५.५ वरील निवेदने करून प्रस्तुत अपील फेटाळण्याची विनंती करण्यात आली आहे.

६. आम्ही संबंधित पक्षांच्या विद्वान वकिलांचे म्हणणे सविस्तर ऐकले आहे.

उर्वरित सात दिवसांच्या पोलिस कोठडीच्या सीबीआयच्या विनंतीचा विचार करताना या बाबीची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, अशा प्रकारे विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी उत्तरवादी -आरोपीला सात दिवसांची पोलिस कोठडी दिली होती. त्यामुळे सात दिवसांची पोलिस कोठडी देण्याच्या आदेशाला अंतिम स्वरूप आले होते. मात्र,

झाले असे की, सात दिवसांची पोलिस कोठडी संपण्यापूर्वी आणि सीबीआयने पूर्ण सात दिवस चौकशीचा अधिकार वापरण्यापूर्वी, जो विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या आदेशानुसार सीबीआयला उपलब्ध होता, उत्तरवादी -आरोपीने दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वत:ला रुग्णालयात दाखल करून घेतले. दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी आरोपीला अंतरिम जामीन मंजूर केला. त्यामुळे कायद्याच्या सुस्थापित स्थितीनुसार एकदा जामीन/अंतरिम जामीन दिल्यानंतर, त्या कालावधीत पोलिस कोठडी मिळू शकत नाही. त्यामुळे पोलिस कोठडीत असताना संपूर्ण सात दिवसांत सीबीआयला उत्तरवादी-आरोपीची चौकशी करता आली नाही, ज्याचा अन्यथा सीबीआयला अधिकार होता. असे की, त्यानंतर अंतरिम जामिनाच्या काळात आरोपी वेळोवेळी रुग्णालयातच होता आणि जामीनाला वेळोवेळी मुदतवाढही देण्यात आली होती. त्यानंतर दिनांक ०८.१२.२०२१ रोजीच्या आदेशाद्वारे, उत्तरवादी -आरोपीने अंतरिम जामिनाचा गैरवापर केला असून तपासात सीबीआयला सहकार्य केले नाही आणि त्याला रुग्णालयात दाखल करण्याचे कोणतेही वैध कारण नसल्याचे निरीक्षण नोंदवून विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी अंतरिम जामीन रद्द केला. आरोपींचे असहकार्य लक्षात घेता, न्यायालयीन कोठडी/पोलिस कोठडीत आरोपींची चौकशी करणे आवश्यक आहे, असेही निरीक्षण विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी नोंदवले. दिनांक ०८.१२.२०२१ रोजीच्या अंतरिम जामीन रद्द करण्याच्या आदेशात विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी केलेली काही निरीक्षणे महत्वाची आहेत, जी खालीलप्रमाणे आहेत :

> "दोन्ही बाजूंचे म्हणणे ऐकून घेतले, सीडी आणि प्रकरणाच्या अभिलेखामधील सामग्रीचे अवलोकन केले आणि ती विचारात घेतली."

खालील प्रस्ताव सादर करण्यात आले आणि असे मान्य केल्याचे दिसून येते की, आरोपी व्यक्तीने कोणत्याही पुराव्यामध्ये फेरफार करण्याचा प्रयत्न केलेला नाही किंवा तो न्यायापासून पळून जाण्याची शक्यता नाही. अभिनिर्णयासाठी असलेल्या प्रस्तुत विनंतीचा एकमेव आधार असा आहे की, आरोपी व्यक्तीने तपास यंत्रणेसमोर हजर असताना सहकार्य न करता, जाणीवपूर्वक तपासाची प्रगती थांबवली. त्यासाठी हा आरोप कितपत खरा आहे आणि या आरोपी व्यक्तीच्या अशा कथित असहकार्यामुळे त्याच्या जामीनाच्या स्वातंत्र्यावर गदा आणण्यासाठी आणि फौ. प्र. सं च्या कलम ४३७ (५) चा वापर करून त्याला पुन्हा कोठडीत ठेवण्यासाठी पुरेसे कारण आहे का, याची उकल करण्यासाठी मी येथे आहे. जामिनावर असताना सदर आरोपी व्यक्ती आणि तपासी अधिकारी यांच्यामध्ये वेगवेगळ्या तारखांना झालेल्या संभाषणाचे लिखित मी काळजीपूर्वक पाहिले आहे. त्याला विचारण्यात आलेल्या प्रश्नांना दिलेली उत्तरे ही, कोणत्याही प्रकारे तपासादरम्यान तपासी अधिकाऱ्याने गोळा केलेल्या कागदोपत्री पुराव्यांच्या मजकुराला दुजोरा देण्याच्या दिशेने नाहीत. फौ. प्र. सं. च्या कलम १६१ आणि १६४ अन्वये नोंदविण्यात आलेले साक्षीदारांचे जबाब आणि लेखा विवरणपत्र, इ. गोळा केलेले कागदोपत्री पुरावे हे अनोळखी किंवा अज्ञात संस्थांना मोठ्या रकमा देण्यात आरोपी व्यक्तीचा थेट सहभाग असल्याचे उघड करतात. सीडीवरून जे समोर आले आहे, त्यावरून या पैशांच्या व्यवहाराचा थेट संबंध इतर एफआयआरमधील आरोपींशी, मग ते लोकसेवक असोत वा नसोत, त्यांच्याशी आहे. जोपर्यंत हे तपशील समोर येत नाहीत, तोपर्यंत तपासात मोठा अडथळा निर्माण होईल आणि संपूर्ण सत्य कधीच समोर येणार नाही, हे सर्वसामान्य विवेकी माणसाला समजू शकेल. अशा परिस्थितीत मला असे वाटते की,

न्यायालयीन स्थानबद्धता आणि आरोपी व्यक्तीची कोठडीतील चौकशी यांचा अवलंब करणे आवश्यक आहे. हा असहकार जाणीवपूर्वक सक्रीय आणि पूर्वनियोजित आहे आणि आरोपी व्यक्तीने केवळ वैद्यकीय कारणास्तव मिळवलेल्या जामिनाच्या स्वातंत्र्याचा जाणीवपूर्वक गैरवापर केला आहे असे गृहीत धरण्यासाठी हे पुरेसे आहे, असेही मला पटते. माझ्या आकलनानुसार, हे स्वातंत्र्य पुढे सुरू ठेवण्याची परवानगी दिल्यास सार्वजनिक न्यायाचा मुद्दा नक्कीच पराभूत होईल. गुन्ह्याचे स्वरूप आणि गांभीर्य, आरोपी व्यक्तीला अंतरिम जामीन देण्यापूर्वी आणि दिल्यानंतर गोळा केलेल्या पुराव्यांचे स्वरूप, सध्याची परिस्थिती आणि तपासात प्रगती करण्यासाठी मदत करण्यात जाणीवपूर्वक अनिच्छा दर्शविणारी आरोपी व्यक्तीची सूचक कृती आणि जनतेचे आणि राष्ट्राचे व्यापक हित - हे सर्व एकत्रितपणे, आरोपी व्यक्तीला दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी मंजूर करण्यात आलेल्या अंतरिम जामिनाचे स्वातंत्र्य, ज्याला आजवर वेळोवेळी मुदतवाढ देण्यात आली आहे, यापुढे उपभोगण्याची परवानगी देता कामा नये, या न्यायालयीन निष्कर्षापर्यंत येण्यास मला प्रवृत्त करते. आरोपी व्यक्तीच्या विद्वान वकिलांनी ज्या पूर्वोदाहरणांचा आधार घेतला आहे, ते सर्व प्रस्तुत प्रकरणाच्या तथ्यात्मक स्थितीशी भिन्न आहेत आणि म्हणूनच त्यांच्या स्वतंत्र उल्लेखाची आवश्यकता नाही. आरोपी व्यक्तीच्या वतीने पुरविण्यात आलेल्या कागदपत्रांवरून जेथे आरोपी व्यक्तीच्या सध्याच्या प्रकृतीचा संबंध आहे, तर अंतरिम जामीन मिळविताना त्याची प्रकृती ज्या स्थितीत होती, त्यापेक्षा त्याची प्रकृती अधिक असल्याचे निश्चितच स्पष्ट होते, अर्थातच डॉक्टरांनी शारीरिक व मानसिक तणावापासून दूर राहण्याचा सल्ला दिला आहे. पण केवळ एवढीच बाब त्याला तुरुंगवासाच्या कठोरतेपासून वाचवू शकणार नाही, ज्यामध्ये तो

असायला हवा होता, जर तो आजार तितका मोठा नसता, तर त्याला अंतरिम जामीन मिळाला नसता. आरोपी व्यक्तीच्या विद्वान वकिलांनी विनंती केल्यानुसार आरोपी योग्य प्रकारे हालचाल करण्यास, विचार करण्यास किंवा बोलण्यास पुरेसा सक्षम नाही, असे गृहीत धरण्याचे दर्शविणारे वैद्यकीय कागदपत्रांमध्ये काहीही नाही. याउलट, आरोपी व्यक्तीला हा खटला सुरू होण्यापूर्वीपासूनच लिव्हरच्या सिरोसिसचा त्रास होत असून त्याच्या प्रकृतीत चढ-उतार होत असल्याचे समोर आले आहे. त्यासाठी हे न्यायालय त्याच्या दीर्घकालीन आजार असल्यामुळे केलेल्या विनंतीमुळे सत्याकडे काणाडोळा होऊ देऊ शकत नाही.

आज सादर करण्यात आलेल्या वैद्यकीय अहवालात असे आढळून आले आहे की, आज रात्री १२ वाजून १० मिनिटांनी त्याने स्वत:ला अपोलो हॉस्पिटलमध्ये हलवले, जेथे त्याची त्यांची तपासणी करण्यात आली आणि तज्ज्ञ पल्मोनोलॉजिस्टच्या देखरेखीखाली त्यांना तातडीने काही वैद्यकीय दृष्ट्या निर्दिष्ट कक्षात (डिलक्स) दाखल करण्यात आले. विशेष म्हणजे सादर केलेल्या कागदपत्रांवरून आपत्कालीन प्रवेश सल्ला अर्जावर हाताने खोडून तो थेट प्रवेश सल्ला अर्ज केल्याचे दिसून येते आणि तेथील बेड क्रमांकही वारंवार पुन्हा लिहिल्यामुळे वाचण्यास दुर्बोध असल्याचे दिसून येते. रुग्णाचा रुग्णालयात राहण्याचा अपेक्षित कालावधी शून्य असल्याचे सादर केलेल्या प्रवेश अर्जातून दिसून येते. पल्मोनरी ट्रॅक्ट संसर्गाच्या शक्यतेमुळे आरोपी व्यक्तीस रुग्णालयात दाखल करण्यात आले आहे, हे जरी मान्य केले तरी, या न्यायालयाने वर नमूद केलेले प्रतिकूल निष्कर्ष दूर होत नाहीत. काटेकोर

तपासासाठी न्यायालयीन स्थानबद्धतेद्वारे आरोपी व्यक्तीस बळजबरीने सहभागी करणे आता अटळ आणि अपरिहार्य असल्याचे दिसून येते."

७. उपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थिती आणि अंतरिम जामीन रद्द करताना विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी नोंदविलेली निरीक्षणे यांच्या पार्श्वभूमीवर, या न्यायालयाचा **अनुपम जे. कुलकर्णी (उपरोल्लेखित)** या प्रकरणातील निर्णय विचारात घेणे आवश्यक आहे.

७.१ हे खरे आहे की, **अनुपम जे. कुलकर्णी (उपरोल्लेखित)** या प्रकरणात या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदविले होते की, अटकेच्या तारखेपासून १५ दिवसांपेक्षा अधिक पोलिस कोठडी देता येणार नाही. आमच्या मते, **अनुपम जे. कुलकर्णी (उपरोल्लेखित)** या प्रकरणात या न्यायालयाने व्यक्त केलेल्या मताचा फेरविचार करण्याची गरज आहे. जेव्हा आम्ही उत्तरवादी -आरोपींच्या वतीने उपस्थित वरिष्ठ वकील श्री. नीरज किशन कौल यांना अत्यंत समर्पक प्रश्न विचारला की, एखाद्या प्रकरणात असे होऊ शकते की, विद्वान न्यायचौकशी / विशेष न्यायालय चुकीच्या पद्धतीने पोलिस कोठडी देण्यास नकार दिला, ज्याची विनंती १५ दिवसांच्या आत आणि / किंवा अटकेच्या तारखेच्या दिवशी ताबडतोब केली गेली आणि त्यानंतर न्यायचौकशी / विशेष न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशाला तपास यंत्रणेने वरिष्ठ म्हणजेच सत्र न्यायालयासमोर किंवा उच्च न्यायालयासमोर आव्हान दिले आणि वरिष्ठ न्यायालयाने पोलिस कोठडी देण्यास नकार देण्याचा विद्वान दंडाधिकाऱ्यांचा निर्णय उलटविला

आणि तोपर्यंत १५ दिवसांचा कालावधी संपुष्टात आला, तेव्हा काय स्थिती असेल? विद्वान वरिष्ठ वकील न्यायालयाच्या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकत नाहीत.

८. असे असले तरी, सध्याच्या प्रकरणातील तथ्ये अत्यंत स्पष्ट आहेत. दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी उत्तरवादी-आरोपीस सात दिवसांची म्हणजे दिनांक २२.०४.२०२१ पर्यंत पोलीस कोठडी मंजूर केली असतानाही, उत्तरवादी-आरोपीने पोलिस कोठडीच्या कालावधीत म्हणजेच दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वतःला रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी अंतरिम जामीन मिळवला, जो दिनांक ०८.१२.२०२१ पर्यंत वाढविण्यात आला. आरोपीने त्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्याचा गैरवापर केला आणि अंतरिम जामिनाच्या कालावधीत त्याने तपास यंत्रणेला सहकार्य केले नाही असे निरीक्षण नोंदवून विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी त्याचा अंतरिम जामीन रद्द केला. पुनरावृत्तीचा धोका पत्करून, असे निरीक्षण नोंदविण्यात आले आहे की, सात दिवसांची पोलिस कोठडी देण्याच्या प्राथमिक आदेशाला अंतिम स्वरूप प्राप्त झाले होते. मात्र, आरोपीने दिनांक १८.०४.२०२१ रोजी स्वतःला रुग्णालयात दाखल करून घेतले आणि त्यानंतर दिनांक २१.०४.२०२१ रोजी अंतरिम जामीन मिळविला या वरील कारणांमुळे आपल्या बाजूने वैध आदेश असूनही, सीबीआयला पोलिस कोठडीत आरोपीची चौकशी करता आली नाही. अशा प्रकारे, विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी दिलेल्या पोलिस कोठडीच्या आदेशाची संपूर्ण अंमलबजावणी उत्तरवादी-आरोपीने यशस्वीरीत्या टाळली आहे. कोणत्याही आरोपीला तपास आणि / किंवा न्यायालयाच्या प्रक्रियेशी खेळण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही.

कोणत्याही आरोपीला त्याच्या वर्तनाने न्यायालयीन प्रक्रिया निष्फळ करण्याची परवानगी देता येऊ शकत नाही. ही बाब निर्विवाद आहे की, सत्य उघडकीस आणण्यासाठी, तपास यंत्रणेस मिळणारा कोठडीतील चौकशीचा/तपासाचा अधिकार हाही अत्यंत महत्त्वाचा अधिकार आहे, ज्याला आरोपीने जाणीवपूर्वक आणि यशस्वीपणे निष्प्रभ करण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यामुळे सीबीआयला उर्वरित सात दिवसांच्या कालावधीकरिता पोलिस कोठडीत चौकशी करण्याची परवानगी न दिल्यास, देता न्यायालयीन प्रक्रिया निष्फळ ठरविण्यात यशस्वी ठरलेल्या आरोपीला उत्तेजन दिले जाईल.

९. आता जोवर सहआरोपींनी दाखल केलेली विशेष अनुमती याचिका (फौजदारी) क्र. १६२०-१६२१/२०२१ या न्यायालयासमोर प्रलंबित असल्याबाबत आरोपीच्या वतीने केलेल्या निवेदनांचा आणि 'त्यातील याचिकाकर्त्याविरुद्ध कोणतीही कठोर कारवाई पावले उचलली जाऊ नयेत', या अंतरिम आदेशाचा संबंध आहे, तर सहआरोपींच्या सांगण्यावरून केलेली विशेष अनुमती याचिका प्रलंबित असण्याचा प्रस्तुत प्रकरणाशी काहीही संबंध नाही, याची नोंद घेणे आवश्यक आहे. या बाबीची नोंद घेणे आवश्यक आहे की, प्रस्तुत प्रकरणातील आरोपी - विकास मिश्रा याने प्रत्यक्षात अशीच एक विशेष अनुमती याचिका दाखल केली होती, परंतु, कायदयानुसार उपलब्ध असलेल्या उपायांचा पाठपुरावा करण्याचे स्वातंत्र्य राखून उत्तरवादी-आरोपीला विशेष अनुमती याचिका दाखल करण्याची परवानगी देण्यास या न्यायालयाने नकार दिला.

१०. वरील बाबी लक्षात घेता आणि वर नमूद केलेली कारणे लक्षात घेता, प्रस्तुत अपील यशस्वी ठरते. अपीलकर्ता-सीबीआयला उत्तरवादीची चार दिवसांची पोलिस कोठडी देण्याची परवानगी देण्यात येत आहे (विद्वान विशेष न्यायाधीशांनी दिनांक १६.०४.२०२१ रोजी पारित केलेल्या आदेशानुसार उत्तरवादी-आरोपीला सात दिवसांची पोलिस कोठडी मंजूर करण्यात आली होती, तथापि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, सीबीआय उत्तरवादी -आरोपीची केवळ अडीच दिवसांच्या कालावधीसाठी चौकशी करू शकले आणि त्यामुळे सात दिवसांच्या पोलिस कोठडीतील पूर्ण कालावधीच्या चौकशीच्या अधिकाराचा वापर करू शकले नाही, ही बाब विचारात घेऊन).

११. त्यानुसार तात्कालिक अपील उपरोक्त मर्यादेपर्यंत मंजूर करण्यात येत आहे.

x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x